

P r i k a z i i o s v r t i

VJERA I SAKRAMENTI FAITH AND THE SACRAMENTS

Commisione Teologica Internazionale, *La reciprocità tra fede e sacramenti nell'economia sacramentale*, Libreria editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2021., str. 174.

Međunarodna teološka komisija o pedesetoj je obljetnici svoga osnutka priredila dokument na temu odnosa vjere i sakramenata. Dokument je odobrio papa Franjo 19. prosinca 2019. godine, nakon čega je objavljen na vatikanskim mrežnim stranicama na engleskom i španjolskom jeziku, a potom je preveden i na ostale svjetske jezike te objavljen u tiskanom obliku. Odmah po objavljivanju dokument je izazvao određene prijepore i reakcije, posebno što se tiče njegovoga četvrtog dijela, koji govori o značenju osobne vjere za sakramentalnost ženidbe među krštenima. Stoga ćemo se u ovom prikazu i mi više zadržati upravo na toj temi.

Dokument, na kojemu se radilo već od 2014. godine kada je prihvaćena ova tema za sljedeće petogodište, razvijao se u čak 11 verzija, a Podkomisiji od deset članova koja ga je priređivala predsjedao je p. Gabino Uríbarri Bilbao, isusovac sa španjolskoga Papinskog sveučilišta Comillas. Konačnu je verziju dokumenta prihvatila većina članova Međunarodne teološke komisije na općoj sjednici 2019. godine. Nakon što ga je predsjednik Komisije, kard. Luis F. Ladaria Ferrer, podnio papi Franji na potvrdu te je od njega odobren, objavljen je na vatikanskim mrežnim stranicama (vatican.va).

Dokument sadrži četiri poglavlja i zaključak. U prvom poglavlju, pod naslovom *Vjera i sakramenti: značenje i aktualnost* (br. 1-14), u kratkim se crtama objašnjava biblijsko značenje vjere u Isusa Krista i Trojstvo, koja se, prema tumačenju kršćanske tradicije, ne može odvojiti od „sakramentalne ekonomije spasenja”, budući da se „osobni odnos s Jednim i Trojedinim Bogom ostvaruje vjerom i sakramentima. Između vjere i sakramenata postoji recipročan i kružni (circolare) odnos” (br. 2). Suvremena kriza razumijevanja odnosa vjere i sakramenata najvidljivija je kod sakramenata kršćanske inicijacije i kod sakramenta ženidbe. Stoga će ova dva područja biti zasebno obrađena u trećem i četvrtom poglavlju. Razlozi su mnogobrojni, počevši od kategoričnog odbacivanja svakog oblika posredništva u odnosu s Bogom, do bujanja znanstveno-tehnološkoga mentaliteta koji zanemaruje spoznaju simboličke vrste. S druge

strane, postmoderna kultura razvija novu civilizaciju slike kojoj pridaje samo emotivnu snagu. Teologija je pozvana „sačuvati izvornost kršćanskoga sakramenta pred opasnošću dvostrukog ispražnjenja” (br. 6), odnosno svođenja na čistu spoznajnu ili pak na samo estetsku razinu. Svrha dokumenta je „pokazati recipročni odnos vjere i sakramenata, počevši od ekonomije spasenja” (br. 10), i to u trojstvenoj, kristološkoj, pneumatološkoj, eklezijalnoj i dijaloškoj dimenziji. Budući da se radi o teološko-dogmatskom dokumentu, on samo upućuje na pastoralne probleme koji iz toga proizlaze, ali njihovo rješavanje ostavlja drugima.

Drugom poglavlju (br. 15-79), pod naslovom *Dijaloška narav sakramentalne ekonomije spasenja*, nakana je izložiti značajke temeljne sakramentologije. Polazi se od kristološke osnove, a to je da Kristovo čovječstvo kao vidljiva stvarnost (*realtà significante*) omogućuje komunikaciju s nevidljivim (*realtà significata*). Cjelokupna logika ekonomije spasenja u Isusu Kristu posredovana je na ovaj, sakramentalni način. Da bi se ta komunikacija (milosti spasenja) ostvarila, potrebna je vjera, koja je dijaloška stvarnost i bez koje sakramenti ne aktualiziraju ono što označuju, ostaju nijemi. Tako je „sakramentalnost dom vjere, a vjera se očituje kao vrata kroz koja se pristupa sakramentima” (br. 19). Ta je vjera ukorijenjena u „sakramentalnu strukturu povijesti spasenja”, budući da se objava događa na način koji je prikladan ljudskom postojanju. Dokument ovu temu razrađuje prilično opširno (br. 22-29), želeći pokazati kako je upravo u tom kontekstu posve razumljivo da je „utjelovljenje: središte, vrhunac i ključ sakramentalne ekonomije” (br. 30-32). Nastavlja se s tumačenjem otajstva Krista kao „pr-sakramenta” (*Ur-Sakrament*) i Crkve kao „temelnog sakramenta” (*Grund-Sakrament*), ukoliko je Crkva Tijelo Kristovo te produžetak njegove spasenjske prisutnosti na zemlji. To teološko tumačenje sažeto je u pet bitnih točaka sakramentalne ekonomije spasenja (br. 41), koji glase: (1) Trojstvena ekonomija, ukoliko je utjelovljena, jest sakramentalna; (2) Sakramentalnost božanske ekonomije upućuje na vjeru; (3) Isus Krist je ustanovio sakramente i predao ih Crkvi kako bi otajstva vjere bila vidljivo očitovana; (4) Struktura sakramentalne ekonomije je dijaloška; (5) Dijaloška narav vjere ima niz posljedica za teološko razumijevanje i pastoralnu praksu pojedinih sakramenata. Dalje se razrađuje svaka od ovih točaka, također kroz povijesni razvoj teologije sakramenata, vodeći računa o definiranom nauku Crkve (br. 42-78). Zaključak je kako dijaloška narav sakramentalne ekonomije spasenja upućuje na neizostavnu recipročnost vjere i sakramenata. Treba istaknuti da se vjera očituje i raste „na sakramentalni način”. Tu se ne radi tek o osobnoj (subjektivnoj) vje-

ri nego također o (objektivnoj) vjeri Crkve, mimo koje nije moguće slavljenje nijednog sakramenta (br. 79).

Treće poglavlje (br. 80-131), naslovljeno *Recipročnost vjere i sakramenata u kršćanskoj inicijaciji*, slijedi tradicionalnu shemu izlaganja: biblijsko utemeljenje; odnos vjere i slavlja dotičnog sakramenta; poteškoće koje se uočavaju; njihovo osvjetljenje iz tradicije Crkve; teološki prijedlozi za pastoralnu praksu. U relativno iscrpnom tumačenju odnosa vjere i krštenja (br. 81-94) ističe se tema vjere kod krštenja djece. Dokument ostaje uz tradicionalni nauk o zajedništvu u vjeri Crkve koju ispovijedaju roditelji, obvezujući se na kršćanski odgoj djeteta. „Ako pak nema nade u budući odgoj u vjeri, nisu zadovoljeni minimalni uvjeti za primanje sakramenta krštenja” (br. 94). Što se tiče sakramenta potvrde, opravdava se odvojeno podjeljivanje krštenja i potvrde, ističe značaj biskupa kao „izvornog djelitelja” (LG 26), te nužnost dubljeg razumijevanja vjere i oblikovanja života u skladu sa zahtjevima vjere (br. 101). Istu shemu nalazimo i kod izlaganja o odnosu vjere i sakramenta euharistije (br. 102-131), budući da je ovdje taj odnos najistaknutiji (usp. praksu isključenja iz euharistije onih koji su zaniijekali vjeru ili žive na način protivan načelima vjere). Postoji problem prigodnog pristupanja euharistiji onih koji su udaljeni od vjere. „Bez sakramentalne vjere sudjelovanje na euharistiji, posebno primanje pričesti, nema smisla” (br. 123).

Dok prethodna tri poglavlja nisu izazvala posebne reakcije, budući da samo na sustavan način izlažu navedene teme te nude okvirna rješenja pastoralnih problema kako je to već više puta izneseno i objašnjeno u službenim dokumentima Katoličke Crkve (što se lijepo vidi iz brojnih referenci), četvrto poglavlje, *Recipročnost vjere i sakramenta ženidbe* (br. 132-182), izazvalo je prilično žustre reakcije, posebno od onih koji su očekivali decidirano okretanje u smjeru jasnog odmaka od juridičkog tumačenja ovoga sakramenta, a što je dijelom sugerirala apostolska pobudnica pape Franje *Amoris laetitia*. Stoga ćemo se na ovoj temi malo duže zadržati. Najprije, zanimljivo je da u samoj definiciji sakramenta ženidbe nema spomena vjere. Vjera se pretpostavlja na temelju krštenja osoba koje sklapaju ženidbu. No pitanje je: što ako ta pretpostavka nije točna, te vjere nema? K tome se ne smije zanemariti razlika između zapadnog (katoličkog) i istočnog (pravoslavnog i stare Istočne Crkve) gledanja na ženidbu, kako pod vidom forme (epikleza) tako i gledom na djelitelja. Biblijsko utemeljenje polazi od pripadnosti ženidbe „stvorenom redu u skladu s Božjim naumom” (br. 135), po čemu ženidba ima vrijednost *naravnog sakramenta*. Ta je naravna stvarnost uzdignuta na razinu *otajstva (mysterion)*, znaka neraskidivog saveza Krista i Crkve” te je tako postala znak i sredstvo spasenja. Budući da „u kršćanskom životu

vjera i ljubav nikako ne mogu biti odvojeni” (br. 137), uključenje ljubavi ženidbenih drugova u Kristovu ljubav čini da je njihova ženidba, u redu milosti, na višoj razini od naravne ženidbe. Tako postaje jasan motiv i razlog vjenčanja u Crkvi, odnosno crkvenog blagoslova ženidbe krštenika, što iscrpno potvrđuje crkvena teološka i liturgijska predaja. Sakramentalnost kršćanske ženidbe nalazi se dakle u uzdignuću naravne stvarnosti na višu razinu u redu posredovanja milosti. Za dvoje krštenih to znači da sklapajući naravnu ženidbu ujedno slave sakrament, uključujući se u dinamiku odnosa Krista i Crkve, te oblikuju „domaću Crkvu”. Vjera, koja je kod samoga slavlja sakramenta pretpostavljena, vodi prema ostvarenju dobara ženidbe, u jedinstvu i nerazrješivosti ženidbenog veza.

Slijedi „*questio dubia*”: *Sakramentalni značaj ženidbe „krštenih nevjernika”* (br-143-167). Ima se dojam da je čitav dokument nastao upravo radi ovog pitanja. Naime, ako je ženidba sakrament već po samoj činjenici da je sklapaju krštene osobe, što je s onima kojima vjera ništa ne znači, koji je ne prakticiraju ili je čak izričito niječu? Jednostavno rečeno, pitanje glasi: *Ako dvoje krštenih „nevjernika” sklope ženidbu na sakramentalni način - je li to doista sakrament?* (br. 145). Odgovor na ovo pitanje traži se u prethodnim dokumentima. Tako Međunarodna teološka komisija u dokumentu *Sakramentalnost kršćanske ženidbe* (1977.) govori o vjeri koja je *causa dispositiva*. Tumačeći važnost ispravne nakane, koja u konačnici izvire iz vjere (da zaručnici doista hoće ono što vjeruje Crkva!), taj dokument zaključuje: Osobna vjera ne tvori (uzrokuje!) sakrament ženidbe, ali nedostatak vjere ga kompromitira. Nadalje, Ivan Pavao II. u *Familiaris consortio* odbacuje „apsolutni sakramentalni automatizam”, postavljajući liniju razlikovanja, barem u negativnom obliku: Tko izričito odbija vjeru, ne može biti pripušten slavlju sakramenta! Dok *Zakonik kanonskoga prava* izričito brani neodvojivost naravne ženidbe krštenih od sakramenta, *Rota Romana*, premda u posljednje vrijeme presuđuje kako nedostatak vjere može utjecati na sklapanje naravne ženidbe, polazi od načela da je nerazrješivost bitna vlastitost naravne ženidbe. Dakle, onomu tko prihvaća nerazrješivost, pa i u slučaju kada nema vjere, ženidba je valjana kao naravna ženidba, a ona je kod krštenih sakramentalna stvarnost. Joseph Ratzinger, poslije papa Benedikt XVI., 1997. godine ponovio je kako je teološki potrebno razjasniti je li *ipso facto* svaka ženidba krštenih doista sakrament. Ako vjera pripada biti sakramenta (a to i ovaj dokument naglašava u čitavom drugom poglavlju), kako odlučiti kada je doista ženidba sakrament? U govoru Rimskoj Roti 2013. godine papa Benedikt XVI. ponovo ističe kako vjera određuje shvaćanje ženidbe i braka. Iako nedostatak vjere po sebi ne priječi sklapanje naravne

ženidbe, vjera ipak bitno određuje odnos prema svojstvima i dobrima ženidbe, kao što su nerazrješivost i jedinstvo. Ova tema izbila je svom snagom na površinu za vrijeme biskupske sinode posvećene obitelji 2015. godine. U postsinodalnoj pobudnici *Amoris laetitia* papa Franjo traži da se „promisli o božanskom djelovanju u obredu vjenčanja”, ističući kako u Istočnim Crkvama središnji sakramentalni čin tvori svećenički blagoslov sa zazivom Duha Svetoga nad mladencima. U dokumentu *Mitis Iudex Dominus Jesus* veli da „nedostatak vjere može voditi prividu pristanka ili utjecati na volju”. Dok se tradicionalni nauk Crkve oslanja na *habitus fidei* djelatan po snazi sakramenta krštenja, Papa se pita: Što ako nedostatak vjere utječe na volju, to jest na shvaćanje jedinstva, nerazrješivosti i sakramentalnog dostojanstva ženidbe koju sklapaju oni koji su kršteni?

Dokument u br. 166 nabraja osam vidova koje treba imati na pameti kod rješavanja ovog pitanja, a to su: (1) milost ženidbe je Kristov dar; (2) bez vjere nema sakramenta (sakramentalni automatizam protivi se dijaloškoj naravi sakramenata); (3) vrlo je teško provjeriti i utvrditi nedostatak vjere; (4) krštenje utiskuje sakramentalni biljeg te je osoba „obilježena” krštenjem; (5) katolički utvrđeni nauk je da je ženidbeni ugovor neodvojiv od sakramenta; (6) vjera zaručnika je odlučujuća za djelotvornost sakramenta, dok valjanost i sakramentalnost ovise o valjanosti naravne ženidbe; (7) za sakramentalnost se minimalno zahtijeva valjanost ugovora; (8) vjera se ne može poistovjetiti s nakanom, ali se ne može od nje ni odvojiti! Na temelju iznesenoga jasno je da se ne može prihvatiti „sakramentalni automatizam”, a odvajanje ugovora od sakramenta protivi se dosadašnjoj katoličkoj teologiji. Ako je bit sakramenta u privoli, onda je upitna prosudba vjere, dok povezanost sakramenta ženidbe uz karakter krštenja ostavlja upitnim dijaloški značaj odgovora vjere (br. 167).

U nastavku dokumenta (br. 168-182) sve je usredotočeno na pitanje nakane zaručnika da sklope naravnu ženidbu, budući da naravna ženidba uključuje nerazrješivost i vjernost. Ako bi nedostajala ta nakana, onda bi postojao teški nedostatak u privoli, što znači da nema temelja za sakramentalnu ženidbu. U dokumentima crkvenog učiteljstva, posebno Ivana Pavla II., Benedikta XVI. i pape Franje naglašava se odnos vjere i nakane, budući da nedostatak izričite i žive vjere čini upitnom nakanu sklapanja sakramentalne ženidbe. To potvrđuje kontekst suvremene kulture u kojoj dominira nekršćanska antropologija (samoostvarenje osobe, rodna ideologija, tijelo kao apsolutno vlasništvo; mentalitet rastave, trajna ili privremena poligamija, odvajanje bračnog čina i prokreacije, etičko izjednačavanje svih oblika zajedničkog života). Na taj se način stavljaju u pitanje antropološki temelji naravne ženidbe. Kršćansko gledanje

drži neodvojivim naravnu stvarnost od nadnaravne stvarnosti jer, kako veli papa Benedikt XVI., nadnaravni element direktno utječe na naravnu ženidbu. Naravna ženidba je od Boga, a istinski odnos ljubavi u braku nužno zahtijeva otvorenost Bogu. Bez vjere nema otvorenosti prema Bogu, a bez ljubavi nema ispravnog zajedništva i otvorenosti prema potomstvu. Stoga se može lako zaključiti kako u današnjoj kulturi nedostatak vjere ozbiljno ugrožava nakanu sklapanja naravne ženidbe koja uključuje nerazrješivost i vjernost.

U sintezi ovoga dijela dokumenta (br. 179-181) sažeto je rečeno sljedeće: U slučaju *krštenih nevjernika* u ovoj kulturi sklapanje naravne ženidbe sa svim njezinim svojstvima nije zajamčeno, ali se ne može ni isključiti. Međutim, ako sklapanje ženidbe isključuje nerazrješivost, jedinstvo i otvorenost plodnosti, to ne može biti znak ljubavi Krista i Crkve, pa ne može biti ni sakrament.

Međunarodna teološka komisija ovim dokumentom odbacuje „sakramentalni automatizam” kao i skepticizam da bilo kakav nedostatak vjere čini da nema sakramenta, istodobno ističući kako nedostatak jasne i izričite vjere ozbiljno ugrožava sakramentalnost kršćanske ženidbe. Spomenimo da ima teologa koji nisu zadovoljni ovakvim zaključkom, smatrajući da bi trebalo biti odlučniji u odvajanju do sada predominantnog crkvenog juridizma od dogmatske sakramentologije (na primjer Andrea Grillo, <https://www.cittadellaeditrice.com/munera/lorologio-e-la-zappa-la-rilevanza-della-fede-e-il-matrimonio-come-sacramento-nel-documento-della-cti/>). Tome bi vjerojatno pridonijela i reforma liturgijskog oblika slavlja sakramenta ženidbe, usklađena s praksom Istočnih Crkava. To ne bi bilo ništa novo, jer su se u liturgijskom oblikovanju sakramentalnog slavlja i drugih sakramenata kroz povijest Crkve događale značajne promjene unutar samoga sakramentalnog čina. U ovom slučaju to bi bilo tim jednostavnije jer Katolička Crkva ionako smatra valjanom i sakramentalnom ženidbu sklopljenu po istočnom obliku.

I na kraju, u petom, zaključnom dijelu sažeto je iznesena osnovna misao dokumenta *Recipročnost vjere i sakramenata u sakramentalnoj ekonomiji* (br. 183-195). Sakramentalna ekonomija spasenja uključuje „vidljivost milosti” u sakramentima, događajima vjere i susreta s Kristom u Crkvi. Vjera je dinamička stvarnost koja također po sakramentima raste i donosi plodove u kršćanskom životu. Kršćanin je pozvan da očima vjere promatra sve događaje osobne i zajedničke povijesti, prepoznajući u povijesnim događajima „značenje koje im Bog daje: božanska ekonomija vodi i upravlja povijest prema vječnom životu. Jednom riječju, trojstvena božanska ekonomija sakramentalne je naravi, pa je i kršćanska vjera autentično sakramentalna” (br. 195).

Ante Mateljan